

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева
L.N. Gumilyov Eurasian National University

«ЭКОНОМИКАЛЫҚ БЕЛГІСІЗДІК ЖАҒДАЙЫНДА ҚАРЖЫ-БАНК СЕКТОРЫН ДАМУДЫҢ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ҮРДІСТЕРІ»

атты Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының
ЕҢБЕКТЕР ЖИНАҒЫ
(10-11 маусым, 2022)

СБОРНИК ТРУДОВ

Международной научно-практической конференции
**«СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ
ФИНАНСОВО-БАНКОВСКОГО СЕКТОРА
В УСЛОВИЯХ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ НЕОПРЕДЕЛЕННОСТИ»**,
(10-11 июня, 2022)

PROCEEDINGS

of the International Scientific and Practical Conference
**«MODERN TRENDS IN THE DEVELOPMENT
OF THE FINANCIAL AND BANKING SECTOR IN CONDITIONS
OF ECONOMIC UNCERTAINTY»**,
(June 10-11, 2022)

Нұр-Сұлтан/ Nur-Sultan, 2022

Л.Н.ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ЕВРАЗИЙСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМ. Л.Н. ГУМИЛЕВА
L.N. GUMILYOV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY

**«ЭКОНОМИКАЛЫҚ БЕЛГІСІЗДІК ЖАҒДАЙЫНДА ҚАРЖЫ-БАНК
СЕКТОРЫН ДАМУДЫҢ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ҮРДІСТЕРІ»**
Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының
ЕҢБЕКТЕР ЖИНАҒЫ
(10-11 маусым, 2022)

СБОРНИК ТРУДОВ
Международной научно-практической конференции
**«СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ФИНАСОВО-
БАНКОВСКОГО СЕКТОРА В УСЛОВИЯХ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ
НЕОПРЕДЕЛЕННОСТИ»**
(10-11 июня, 2022)

PROCEEDINGS
of the International Scientific and Practical Conference
**" MODERN TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF THE FINANCIAL AND
BANKING SECTOR UNDER ECONOMIC UNCERTAINTY "**
(June 10-11, 2022)

Нур-Султан, 2022
Nur-Sultan, 2022

УДК 336.71
ББК 65.262.1 я73
Э 40

Рецензенты: Макыш С.Б., д.э.н., профессор, Евразийский Национальный университет им. Л. Н. Гумилева
Шаяхметова К.О., д.э.н., профессор, университет Туран-Астана

Редакционная коллегия

Насырова Г.А. - заведующая кафедрой «Финансы», д.э.н., профессор, Евразийский Национальный университет им. Л. Н. Гумилева, г. Нур-Султан, Республика Казахстан
Жоламанова М.Т. - к.э.н., профессор, Евразийский Национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Нур-Султан, Республика Казахстан
Рахимжанова К.К. - доктор PhD, Евразийский Национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Нур-Султан, Республика Казахстан
Айтказина А.А. – преподаватель, Евразийский Национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Нур-Султан, Республика Казахстан
Мисник О.В. - докторант, Евразийский Национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Нур-Султан, Республика Казахстан
Керимкулова Д.Д. - докторант, Евразийский Национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Нур-Султан, Республика Казахстан

ISBN 978-601-337-682-0

«Экономикалық белгісіздік жағдайында қаржы-банк секторын дамытудың қазіргі заманғы үрдістері» халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының еңбектері жинағы / Насырова Г.А. жалпы редакциясымен. - Нұр-Сұлтан: Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2022. - 337 с.

Сборник трудов международной научно-практической конференции «Современные тенденции развития финансово-банковского сектора в условиях экономической неопределенности»/ под общей ред. Насыровой Г.А. - Нур-Султан: Евразийский Национальный университет им. Л. Н. Гумилева, 2022.- 337 с.

Proceedings of the International Scientific and Practical Conference " Modern trends in the development of the financial and banking sector under economic uncertainty "/Under the General editorship of Nasyrova G.A.- Nur-Sultan: L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2022. – 337 p.

ISBN 978-601-337-682-0

УДК 336.71
ББК 65.262.1 я73

© Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2022
© Евразийский национальный университет им. Л. Н. Гумилева, 2022
© L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2022

«ҚАЗАҚСТАНДА ЖӘНЕ ШЕТ ЕЛДЕРДЕ САЛЫҚТЫҚ БАҚЫЛАУДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ»

Әбілқасым Р.Т.

*магистрант, Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ,
Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан Республикасы
E-mail: risdaulet1999@gmail.com*

Ғылыми жетекші: Бұлақбай Ж.М., доцент, э.ғ.к.,
*Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан Республикасы
E-mail: bulakbai_zhm@enu.kz*

Аңдатпа. Мақалада Қазақстан Республикасындағы салық механизмінің жұмыс істеуінің өзекті мәселелері және экономикадағы рөлі зерттелді. Зерттеудің негізгі әдістері ретінде талдау және синтез, индукция және дедукция әдістері, гипотезаларды жобалау әдісі қолданылды. Жалпы, салық саясаты экономикалық жағдайға әсер етудің мемлекеттік құралы ретінде жетекші орын алады. Мақалада әлемдік пандемиядан кейінгі әлемдегі және Қазақстандағы салық жүйесіндегі өзгерістер қарастырылды. Статистикалық деректерді зерттеу негізінде мақалада салық механизмінің тиімділігі, салық жүйесі анықталған. Біздің пікірімізше, салық жүйесі қоғамның барлық әлеуметтік топтарының - кәсіпкерлер, жұмысшылар, мемлекеттік қызметкерлер, студенттер, зейнеткерлер және т. б. мүдделерін оңтайлы үйлестіруге негізделуі керек. Біздің ойымызша, салық жүйесінің тиімділігі әлемде әлі күнге дейін өзекті мәселе болып тұрған көлеңкелі экономикамен күресті жеңілдетеді. Мемлекеттің салық ауыртпалығының оңтайлы шекараларын анықтауға деген ұмтылысы өндірістің өсуіне ықпал етеді және ұлттық экономиканың тұрақты дамуына жағдай жасайды.

Түйінді сөздер: экономика, салық, бюджет, көлеңкелі экономика, салық жүйесі.

Зерттеу әдістері. Бұл зерттеу жүйелік, визуалды және синергетикалық әдістерді, сондай-ақ құрылымдық талдау әдісін қолдана отырып, институционалдық теорияның жекелеген теориялық ережелеріне негізделген. Зерттеудің негізгі әдістері ретінде талдау және синтез, индукция және дедукция әдістері, гипотезаларды жобалау әдісі қолданылды.

Зерттеудің мақсаты. Зерттеу жұмысының мақсаты саяси экономикалық тұрақсыздық жағдайында әлемдік практикаға негізделе отырып ҚР салық жүйесін тұрақтандыру, жетілдіру және салықтық бақылауды күшейту арқылы көлеңкелі экономикамен тиімді күресу жолдарын анықтау.

Кіріспе. Әлемде орын алған пандемия және мемлекеттің қабылдаған шектеу шаралары салық заңнамасының тұрақсыздығына, әртүрлі деңгейдегі бюджеттерге кірістердің жетіспеуіне әкелді. Пандемия тек Қазақстан экономикасына ғана емес, әлемге әсер етті. Қолайсыз экономикалық жағдайда ерекше өзектілік-мемлекет пен салық төлеушілердің мүдделерін оңтайлы үйлестіретін икемді салық саясатын қалыптастыру міндеті тұр. Қазіргі кезеңдегі қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуының өзекті мәселесі тиімді салықтық бақылауды қамтамасыз ету болып табылады. Бюджеттің толықтырылуын бақылау саласындағы ең тиімді құралдардың бірі-бақылаушы салық органдары.

Зерттеу нәтижелері. Қазіргі уақытта салықтар мемлекеттік бюджеттің кіріс бөлігінің негізгі көзі болып табылады. Осы жеке қаржылық функциядан басқа, салық механизмі әлеуметтік өндірісті, оның динамикасы мен құрылымын, сондай-ақ ғылыми-техникалық прогрестің даму деңгейін реттеу үшін қолданылады. Бәрімізге әйгілі, түрлі салықтар арқылы кәсіпорындардан табыстың бір бөлігі алынады. Салық жүйесі әлеуметтік--экономикалық дамуды, инвестициялық стратегияны, сыртқы экономикалық қызметті, өндірістегі құрылымдық өзгерістерді, басым салаларды жедел дамытуды мемлекеттік

реттеудің неғұрлым белсенді тетігі болып есептеледі. Қазіргі кезеңдегі қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуының өзекті мәселесі тиімді салықтық бақылауды қамтамасыз ету болып табылады. Бюджеттің толықтырылуын бақылау саласындағы ең тиімді құралдардың бірі-бақылаушы салық органдары. Салықтық бақылаудың арқасында мемлекет кез-келген жолмен және кез-келген тәсілмен өз бюджетін мүмкіндігінше толықтыруға тырысады. Салықтық бақылау мынадай нысандарда жүзеге асырылады (Кесте 1)[1].

Кесте 1 – Қазақстан Республикасындағы салықтық бақылаудың нысандары

Салықтық бақылау нысандары					
салық салу субъектілері мен объектілерін салық органдарында тіркеу	Салықтық тексерулер	Салық нысандарын қабылдау	Камералдық бақылау	ірі салық төлеушілер мониторингі	салықтық зерттеп-қарау
Ескерту: Автормен құрастырылған					

Мемлекеттік бюджет қаржы саласындағы негізгі жоспар бола отырып, ақша ресурстарын жинақтаудың негізгі құралы саяси билікке билік өкілеттіктерін нақты жүзеге асыруға мүмкіндік береді, ал мемлекет нақты саяси және экономикалық билік береді. Бұл материалды дайындау барысында біз Германия, АҚШ, Индонезия сияқты елдерде салықтық бақылауды ұйымдастыру тәжірибесін зерттедік. Салықтардың қоғам өміріндегі рөлін сипаттайтын жалпыланған көрсеткіш салықтық жүктеме болып табылады. Оның сандық мәні салықтар мен алымдардың жалпы ішкі өнімге қатынасы ретінде анықталады. Айта кету керек, салықтардың қоғам өміріндегі рөлі, тіпті экономикалық дамудың практикалық деңгейі бар географиялық және климаттық жағдайларға ұқсас мемлекеттерде де айтарлықтай ерекшеленеді, нәтижесінде мемлекеттердің салық жүктемелерінің деңгейлерінде айтарлықтай айырмашылық бар.

Экономикалық теориядағы салық жүктемесі деп мемлекет бюджетіне салық түсімдерінің елдің ЖІӨ-ге қатынасы түсініледі. Егер сіз жалпы қабылданған тәсілді ұстанатын болсаңыз, онда соңғы 8 жылда жалпы қате түсінікке қарамастан, біздің елімізде салық жүктемесі өспегенін, керісінше, 2010 жылы 15,7%-дан 2018 жылы 11,7%-ға дейін тұрақты түрде төмендегенін байқауға болады. Бұл ретте салық жүктемесін 2010 жылдан бастап төмендетуде салық мөлшерлемелерінің өздерін 2009-да азайту маңызды рөл атқарды (2009 жылы Салық кодексіне өзгерістер енгізілді, онда КТС 30% – дан 20% – ға дейін, ҚҚС-13-тен 12% - ға дейін, әлеуметтік салық-13-тен 11% - ға дейін төмендетілді)[2]. Егер біз еліміздегі шаруашылық жүргізуші субъектілерге салық жүктемесін дамыған елдердің осындай жүктемесімен салыстыратын болсақ, онда бізде ол салыстырмалы түрде төмен екенін байқауға болады. Мысалы, Данияда салық жүктемесі елдің ЖІӨ-нің 34,2%, Австрияда-25,3%, Ұлыбританияда-25,4% деңгейінде. Бұл ретте, төмендегі кестеде көрсетілгендей, көптеген түрлер бойынша дамыған елдердің экономикаларындағы салық мөлшерлемелерінің өздері біздікіне қарағанда айтарлықтай жоғары. Батыстың жетекші елдерінің салық жүйелері қазір өз дамуының шыңына жетті. Бұрын салықтар жоғары және көп болған, бірақ тарихта ешқашан мұндай қуатты және жан-жақты құрылымды құрмаған. Барлық дерлік елдердің салық органдары қуатты материалдық базаға ие және арнайы салықтық тергеу қызметтерін қамтиды, салық төлеушілердің жағын арнайы схемалар мен салықтарды азайту және салық заңдарын айналып өтудің барлық бағдарламаларын жасайтын жоғары білікті заңгерлер мен бухгалтерлер ұсынады. Салық инспекторлары XVIII ғасырда салық жинаушылар ретінде пайда болды. Мемлекеттік машина дамыған сайын бюрократиялық аппараттың бұл түрі де кеңейе түсті. Салық ведомстволарында үлкен қызметкерлер штаты бар, мысалы, АҚШ-та –

120 мың адам, Ұлыбританияда-шамамен 100 мың адам, Францияда-82,4 мың адам, бұл экономика, қаржы және бюджет министрлігі жүйесінде жұмыс істейтіндердің шамамен 45% - ын құрайды. Қазір көшбасшылық, шамасы, тиесілі Ресей – 180 мың адам (қоса алғанда салық полициясына) [3]. Осылайша, АҚШ, Германия және басқа да дамыған елдердегі салық қызметтерінің тиімді жұмысына ықпал ететін факторлар ретінде мыналарды бөліп көрсетуге болады: – салық салудың барлық рәсімдері, сондай-ақ салықтық құқықтық қатынастардағы тараптардың нақты теңдігі нақты жазылған егжей-тегжейлі, егжей-тегжейлі салық заңнамасы;

– салық қызметтерін ұйымдастырудағы функционалдық тәсілдің саладан басым болуы.

Функционалды принцип бақылау және тепе-теңдік жүйесін жасайды, қызметкерлердің біліктілігін арттыруға және мамандандыру мен кешенді тәсіл арқылы еңбек өнімділігін арттыруға мүмкіндік береді. Бұл принцип салық процедураларын жүргізу кезінде бірлікті қамтамасыз етеді, мысалы, салық органдарының әрекетіне шағымдану, салық төлеушілердің талаптарын талдау; м салықтық бақылау тұжырымдамасының болуы мамандардың күш-жігерін бақылаудың негізгі бағыттарына шоғырландыру, кең ақпараттық база негізінде тексеру үшін кәсіпорынды мақсатты іріктеу;

– нақты критерийлер негізінде салық қызметінің бөлімшелері мен қызметкерлерінің жұмысын бағалау, салықтық бақылаудың тиімділігін арттыру үшін ынталандыру. Зерттеу нәтижелері ҚР Салық қызметі органдарының жұмысындағы басым бағыттарды айқындауға мүмкіндік береді. Белгіленген көрсеткіштерді іске асыру мақсатында салық қызметі органдары салықтық әкімшілендірудің сапасын арттыру жөніндегі іс-шаралар жоспарын әзірлейді және бекітеді. Бұл жұмыс бизнес-қоғамдастықпен тығыз ынтымақтастықта іске асырылады[4].

Қорытынды. Қазіргі уақытта ҚР Қаржы министрлігінің Мемлекеттік кірістер комитеті салық органдарының жұмыс қағидаттарын жаңғыртумен, персоналдың кәсіби даярлық деңгейін арттырумен және ақпараттық жүйелердің жұмыс сапасын арттырумен айналысады.

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, бұл туралы айтуға болады:

– салықтық тексерулердің, құжаттардың және жергілікті жерге барып тексерулердің сапасын жақсарту қажет;

– бухгалтерлік есепте көрсетілмеген және салық әкімшілігінен жасырылған (заңмен ресми түрде рұқсат етілгенімен) экономикалық қызметтің жолын кесу;

– есепке алынбаған қолма-қол айналымды қысқарту үшін "жалған кәсіпорындар" қызметінің жолын кесу;

– төлеушілердің нақты орналасқан жерін тіркеу; салық есептілігін ұсынбайтын кәсіпорындарды мәжбүрлеп тарату;

– кәсіпорындардың барлық банктік шоттарын міндетті түрде тіркеу; - заңды және жеке тұлғалардың шетелдік банктік шоттарын, соның ішінде оффшорлық шоттарды қатаң бақылау. Ол үшін шетел шоттарын міндетті түрде тіркеуді (оларды ашуға рұқсат алуды ғана емес) және тіркеуден жалтарғаны үшін қатаң санкциялар енгізу керек;

- қасақана төлеушілердің мүлкіне қарызды өндіріп алу, енгізу кәсіпорын иелері мен менеджерлердің бюджетке салық төлемегені үшін жеке жауапкершілігі[5].

Германия мен басқа мемлекеттердің тәжірибесін талдау салықтық тексерулер үшін салық төлеушілерді іріктеудің тиімді процедурасының болуы салықтық бақылау жүйесін ұтымды ұйымдастыру үшін өте қажет екенін айқын көрсетеді. Тек осы рәсімді қолдану салық органдарының мамандарына Елеулі жүктеме жағдайында олардың нәтижелері бойынша бюджетке қосымша есептеулер жүргізу тұрғысынан да, олардың салық төлеушілерге профилактикалық әсері тұрғысынан да тексерулердің барынша нәтижелілігін қамтамасыз ете алады. Салық жүйесі, салық қатынастарының қалыптасуы мен даму процесінің нәтижесінде көптеген нақты факторлармен анықталады. Жүргізілген талдау мемлекеттік бюджетке салық түсімдерінің серпіні мен құрылымының макроэкономикалық конъюнктураның ағымдағы жай-күйіне тікелей тәуелділігін көрсетті. Қазіргі кезеңде Қазақстанның салық жүйесіне тән негізгі проблемалар мен теріс аспектілер мұнай секторына жоғары тәуелділік; еңбек ресурстарына жоғары құрамдастырылған салық мөлшерлемесі, экономиканың "көлеңкеленуі" болып

табылады, бұл салық түсімдерінің қысқаруына алып келеді. Осы проблемаларды шешу үшін мұнай есебінсіз салық кірістерін ұлғайту; мөлшерлеменен байланысты емес жеке табыс салығы режимінің аспектілерін өзгерту, салық төлеуден жалтару мен алаяқтықпен күресу үшін салықтық әкімшілендіру жүйесінде BigData технологияларын неғұрлым белсенді енгізу қажет.

Әдебиеттер:

1. Решетняк, А.В. Налоговый контроль как правовая категория / А.В. Решетняк. – Текст: непосредственный // Молодой ученый. – 2016. – № 11 (115). – С. 1338-1341
2. Мусаева Х.М. Уровень налоговой нагрузки и факторы его определяющие/ Мусаева Х.М. // Экономические науки. – 2018. – № 12. – С. 244.
3. Титизян А., Корзоватых Ж.М. Налоговый контроль как инструмент предупреждения налоговых правонарушений // Евразийский Союз Ученых. Экономические науки. – 2017. – № 1 (34)
4. Кузнецов Л.Д. Правовая характеристика налоговой системы США. // 2017. Том 7. № 9А. С. 222-231.
5. Сатарова А.А. «Актуальные проблемы и перспективы налоговой реформы в РК» // журнал «Налоговое право» № 4, 2019.

УДК 338.012

ОБЗОР ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОДДЕРЖКИ ПРЕДПРИЯТИЙ МАЛОГО БИЗНЕСА В КАЗАХСТАНЕ ВО ВРЕМЯ ПАНДЕМИИ

Бейсенғалиев Б.Т.

*д.э.н., профессор «Esil University»
г. Нур-Султан, Республика Казахстан*

Аннотация. В статье рассмотрены меры по поддержке развития предприятий малого бизнеса во время пандемии со стороны государства. Автором были проанализированы основные секторы экономики в условиях пандемии, где большая доля представлена субъектами бизнеса, рассмотрены меры финансовой поддержки как со стороны государства, так и международного сообщества. В результате исследования выявлены наиболее востребованные меры государственной поддержки среди малого бизнеса, обобщены актуальные среди них.

Ключевые слова: малый и средний бизнес, предпринимательство, пандемия, кризис, государственная поддержка, COVID-19

Введение. В 2020 году мир столкнулся с эпидемиологической нестабильностью, которая была вызвана с распространением коронавирусной инфекции «COVID-19». Одним из предпринятых мер по недопущению распространения вируса является введение режима чрезвычайной ситуации, карантина и локдаунов, что непосредственно отразилось на всех сферах экономики. И самым уязвимым оказался малый и средний бизнес. В этой связи целью исследования является рассмотрение мер поддержки субъектов МСБ во время пандемии со стороны государства. В ходе исследования применены методы анализа и синтеза, метод сравнения, методы количественного и качественного анализа.

Результаты исследования. Приход вируса повлек наступлению новых экономических реалий, к которым необходимо было адаптироваться каждому субъекту экономики, и населению в целом. Возникший кризис нанес существенный ущерб экономики как на национальном, так и на мировом уровне.

В Казахстане в марте 2020 года был объявлен режим ЧС, который ограничивал деятельность субъектов экономики, передвижения граждан, переход на дистанционный формат работы. В следствие чего, многие субъекты малого бизнеса прекратили свою деятельность, что привело к потере рабочих мест и основного источника дохода. В качестве поддержки от государства была назначена выплата в размере 42500 тенге [1].